

KVINNEFORSKERMARATON 2007

MENS VI SNAKKER OM ENGLER: Å ha englevakt!

Marit Myrvoll

I høst har det vært mye prat om engler. Det har inspirert meg til å holde et innlegg om engler, skjebne og tro i Nord-Norge i dag.

Temaet englevakt er en del av et forskningsprosjekt om forestillinger og praksis knyttet til døden¹. Feltarbeidet er gjort i 2004 og er primært fra kommunene Steigen, Sørfold og Tysfjord i nordre Nordland². I prosjektet fokuserte jeg på sammenhenger mellom fortidige, førkristne forestillinger og dagens forestillinger om døden. Jeg så også på forskjeller i forestillinger mellom henholdsvis samisk og norsk kultur i dag. Det er en liten del av funnene fra prosjektet som jeg skal presentere her; nærmere bestemt troen på det som kalles englevakt og skjebne.

Av og til står det med fete typer på forsiden av ei avis: *Sjåføren hadde englevakt!* Den påfølgende reportasjen handler da om hvordan en bilkjører på mirakuløst vis har overlevd en kollisjon, ei utforkjøring eller lignende. Englevakt er en kristen term for fenomenet som betegner en verne- eller beskyttelsesmakt, og som finnes i flere religioner. Engler finnes i alle religionene fra Midt-Østen: Jødedom, kristendom og islam. I kristendom blir engler omtalt som blant annet beskyttere, de sørger for menneskets trygghet og redder oss fra fare. I norrøn religion og tro finnes begrepet fylgje. Fylgje er et tvetydig fenomen, som kunne varsle død, men som også var ansett som en verneskikkelse knyttet til et menneske eller ei slekt. Fylgje kunne man blant annet se i drømme.

Jeg skal gjengi to fortellingene som handler om englevakt.

Den første fortellingen er om en mor som forteller om å ha "englevakt". Hun sier:

¹ Prosjektet heter "Forestillinger og praksis knyttet til døden", og er en del av et større prosjekt kalt "Etniske relasjoner i nordre Nordland i historisk perspektiv. 2000-2005" med forskere innen fagene historie, arkeologi og antropologi. Er under utgivelse i egen antologi.

² Materialet omfatter samtaler med 31 personer, 15 kvinner og 16 menn, i alderen 16 til 90 år. Andre kommuner er Gildeskål, Beiarn, Saltdal, Fauske, Evenes og Skånland (Sør-Troms).

Å ha englevakt har jeg sjøl erfart. Jeg og dattera mi var ute og kjørte bil, plutselig smalt bilen i en fjellvegg, men både jeg og dattera mi klatret uskadd ut av bilvraket. Jeg tror at dette handler om englevakt – om det guddommelige. Det er Gud som griper inn.

Den andre fortellingen er om en fisker som beretter om da skjebnen grep inn:

Dette var i begynnelsen av februar for 40 år siden. Jeg hadde fått hyre på en båt som skulle på fiske til Finnmarka. Men før jeg rakk å hyre på, fikk jeg blindtarmbetennelse. Dermed kunne de ikke vente på meg, og jeg fikk ikke være med. Så jeg kjøpte meg sjark og dro på Lofoten. Den andre båten dro på Finnmarka etter lodde. Der forliste den. Den gikk rett inn i Syltefjordklubben og bare to av tretten mann klarte seg fordi de ble slengt på land. Jeg tror at skjebnen ordnet det slik at jeg skulle være på land og ikke med båten.

Fortelleren av denne beretningen sier at det var skjebnen som gjorde at han overlevde. Å tro på skjebnen er å tro at livet er forutbestemt av en ekstern makt og at livets begynnelse så vel som slutt, er utenfor menneskelig kontroll. Det kan uttrykkes som ”Når dagen vår er kommet, så er den der.” Med andre ord, som menneske kan man ikke kontrollere sin dødsdag, og man kan heller ikke unnslippe den. I en slik uttalelse ligger det at dødsdagen er forutbestemt som andre viktige hendelser i livet vårt. Hvis man unnslipper, for eksempel ved alvorlige ulykker, er det fordi levedagene ikke er talte ennå, men at man trenger hjelp for å overleve. Denne hjelpa blir kalt englevakt. Flere forklarte det slik: ”Å ha englevakt er å komme seg unna noe som kunne gått mye verre. Da går det bedre enn man kan forvente.” Eller: ”Englevakt er våre beskyttere. Hvis du er utsatt for ei ulykke, så er det noen som styrer det slik at du overlever. Noen griper inn. Unger har nesten alltid englevakt. Hvis en unge er i fare, så får mora eller faren ofte varsel.”

Skjebne i forbindelse med døden ble ofte uttrykt som at ”våre levedager er talte”. På spørsmål fra meg om hvem som teller, var svaret alltid Gud. Det ble også svart bekreftende på at Gud teller helt ned på individnivå, og mange henviste til Bibelen hvor det står: ”hvert hår dere har på hodet, er telt” (Matt.10:30). Troen på talte levedager ble

alltid begrunnet med sitater fra Bibelen. ”Det står i den store boka,” sa flere. Det overordnede synet på syklusen liv - død, er at den makt eller kraft som har gitt oss liv, også har makt til å begrense det. Det ble forklart slik: ”Det er sett; det er forutbestemt.” Dette forstås og fortolkes innenfor et kristent livssyn og folk mener at makta som styrer menneskenes liv er Gud. Jeg ble fortalt at ”Den tilmålte tida har med kristendommen å gjøre. Det er Gud som bestemmer. Han gir liv og han tar liv. Det står i Bibelen ”Lær meg å telle mine dager så jeg får visdom i mitt hjerte”.³ Bibelen ble brukt av flere for å underbygge dette synet og det ble henvist til Salmenes bok i Det gamle testamentet:

Du så meg den gang jeg var et foster,
i din bok ble alt skrevet opp;
mine dager ble dannet
før en eneste av dem var kommet.
Salme 139:16

En annen bibelsalme ble også sitert:

Lær meg, Herre,
å kjenne min utgang,
mine tilmålte dager,
hvor få de er,
så jeg kan skjønne
hvor forfengelig jeg er.

Se, dagene du har gitt meg,
er få,
min levetid er ingenting
i dine øyne.

Salme 39:5-6

”Den store boka” som flere henviser til, finnes omtalt flere steder i Bibelen, både i det gamle og det nye testamentet. I det gamle testamentet er en samtale mellom Gud og Moses gjengitt: ”Da svarte Herren: ”Den som synder mot meg, stryker jeg ut av min bok” (2. Mos 32: 33). I det nye testamentet er det spesielt i Johannes åpenbaring at livets bok blir omtalt.

Englevakt og levedager hører sammen. For den som har levedager, vil det guddommelige gripe inn om nødvendig for at vedkommende skal kunne leve videre. Å se virkeligheten på denne måten, innebærer at mennesket er en aktør i en større plan enn

³ Egentlig: ”Lær oss å telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet.” Salme 90:12

bare sitt eget individuelle liv. Men dette fratar imidlertid ikke mennesket ansvar for livet sitt. Jeg fikk forklart at selv om levedagene er talte, betyr det ikke at man kan kjøre uten bilbelte eller ikke bry seg om helsa si. Hvis man lever usunt, eksempelvis med store inntak av alkohol og nikotin, kan man ødelegge helsa, men man må likevel leve ”alle sine dager.” Konsekvensen er at man får dårlige levedager i stedet for gode. Dermed blir menneskets vilje koblet sammen med skjebnen; troen på talte levedager fritar ikke for å ta vare på seg selv. Men skulle det gå så galt at man trenger hjelp, vil det guddommelige gripe inn.

For å vende tilbake til spørsmålene i begynnelsen:

Er det noen forskjell mellom samiske og norske forestillinger når det gjelder tro på skjebne og englevakt? Og kan vi se kontinuitet mellom dagens forestillinger og tidligere religion og tro?

Alle jeg snakket med, uavhengig av etnisitet, trodde på englevakt og levedager. Der er det ingen forskjell mellom samiske og norske forestillinger i materialet mitt.

Den norrøne tro på fylgje og dagens forestilling om englevakt, har likhetstrekk. Begge fenomenene representerer en vernemakt for folk. Vi kan også se en stor grad av kontinuitet mellom norrøn skjebnetro og dagens tro på talte levedager. Den norrøne troen på skjebne var motsetningsfull. På den ene siden skapte *hver fri mann* sin skjebne, og på den andre siden var det de tre nornene som spant livstråden til den enkelte (Larsen 1989). Nornene var skjebnegudinner og representerte blind eller absolutt skjebne. Dette er samme skjebnebegrep som uttrykkes i *våre levedager er talte*, som settes inn i en kristen sammenheng.

Fra kildeskrifter om samisk tro er det ikke beskrevet noen tilsvarende upåvirkelige skjebneguder eller - gudinner. Alle guder og gudinner, også den høyeste gud, kunne gjennom offer påvirkes til å bedre menneskets skjebne. Til den høyeste gud ble det hvert år ofret en okserein for at verden ikke skulle gå under (Mebius 2003). Foreldre som ønsket seg et guttebarn, kunne bringe offer til gudinnen Juksáhkka, som kunne velge om hun ville oppfylle foreldrenes ønske. Fravær av en upåvirkelig skjebnemakt i samisk religion, behøver ikke å bety at det ikke fantes, kanskje det bare betyr at misjonærene som skrev om samisk religion på 1700-tallet ikke har omtalt dette. Eller

det kan bety trosmessig påvirkning av nyere dato når samer i dag hevder at *våre levedager er talte*.

Litteratur:

Bibelen. Den hellige skrift: Det gamle og Det nye testamente, Det Norske Bibelselskap, 1985

1989 Larsen, U. H. *Vikingernes religion og livsanskuelse*, Oslo: Akademisk Forlag

2003 Mebius, H. *Bissie. Studier i samisk religionshistoria*, Jengel: Förlaget för Jemtlandica